

Notitie / Memo

HaskoningDHV Nederland B.V.
Water

Aan: H. van Maar (Provincie)
Van: B.J.H.M. Possen, namens S. Opic (Waterschap Rivierenland en het Brabants Landschap)
Datum: 15 oktober 2018
Kopie: Jochem van Oorsouw en Chris van Doveren (RHDHV)
Ons kenmerk: BE2172_WAT_NT_1810151225
Classificatie: Project gerelateerd

Onderwerp: Onderbouwing wijziging beheertypen Pompveld & Andelsch broek

Aanleiding en doel

Delen van Andelsch broek zijn beschikbaar gekomen voor natuurontwikkeling, waarbij gestreefd wordt naar het realiseren van verschillende doelen, waaronder Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen (onder meer uitbreiding van het areaal en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied van de Grote modderkruiper (*Misgurnus fossilis*) Ministerie van Economische Zaken 2013¹), het vervolmaken van Natuurnetwerk Nederland, herstel van Natte natuurplek Pompveld en het vinden van aanvullende waterberging. Een weg naar het realiseren van voornoemde doelen is uitgewerkt in het inrichtingsplan "Pompveld - Andelsch Broek; Pompen of verdrogen" (Breeuwer-Spierings et al. 2014^{2,3}). Waterschap Rivierenland en Stichting Brabants Landschap hebben de handen ineengeslagen om het inrichtingsplan en daarmee voorgaande doelen te realiseren.

Het Andelsch broek en aangrenzend Pompveld zijn gelegen in gemeentes Woudrichem en Aalburg, provincie Noord-Brabant en in hun hoedanigheid als Natte Natuurplek én Natura 2000-gebied onderdeel van Natuurnetwerk Nederland. Provincie Noord-Brabant wil in 2027 alle gaten in Noord-Brabants deel van Natuurnetwerk Nederland (Natuurnetwerk Brabant) hebben gedicht met nieuwe natuur. Hoe dit te verwezenlijken is vastgelegd in het Natuurbeheerplan Noord-Brabant 2018 (Provincie Noord-Brabant 2017⁴). Hierin staan twee kaarten: de beheertypekaart en de ambitiekaart. De beheertypekaart laat zien welke natuurwaarden nu aanwezig zijn, de ambitiekaart hoe zij eruit moeten gaan zien.

In voorkomende gevallen kan het wenselijk zijn om omwille van ecologische redenen af te wijken van de beheer- dan wel ambitietypen zoals vastgelegd in het vigerende Natuurbeheerplan. Voorwaarde is wel dat de kwaliteit en samenhang van Natuurnetwerk Brabant niet achteruitgaat. Onder meer voortvloeiend uit de realisatie van voornoemd inrichtingsplan, is voor het (noord)westelijk deel van het plangebied reeds eerder een verzoek tot wijziging van het natuurbeheertype op ecologische gronden ingediend, welk door Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant is gehonoreerd⁵. Tegelijkertijd speelde er in het oostelijk deel van Pompveld nog enkele ontwikkelingen waarvan de toen ter tijd onzekere uitkomst maakte dat een verzoek tot wijziging van de beheer- en ambitietypen voor dat deel van het Natura 2000-gebied nog te voorbarig was.

¹ Het Natura 2000-gebied Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem is aangewezen voor in totaal zeven habitattypen en vijf habitatrictlijnsoorten. Voor de instandhoudingsdoelstellingen wordt verwezen naar het aanwijzingsbesluit (Ministerie van Economische Zaken. 2013. Natura 2000-gebied Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem. Programmadirectie Natura 2000 | PDN/2013-071 | 071)

² Breeuwer-Spierings A, Schouten G, van Mourik M, Polman K. 2014. Definitief inrichtingsplan Pompveld-Andelsch Broek "Pompen of verdrogen". Projectnummer 12734. Dienst Landelijk Gebied

³ De plankaart is bijgevoegd als bijlage

⁴ Provincie Noord-Brabant. 2017. Natuurbeheerplan 2018. Provincie Noord-Brabant. 's-Hertogenbosch

⁵ 2de partiële wijziging Natuurbeheerplan 2018, Besluit 17 april 2018, Provincie Noord-Brabant. 's-Hertogenbosch

Inmiddels is alles zover uitgekristalliseerd, dat duidelijk is dat de ten behoeve van Natura 2000, Natuurnetwerk Brabant en het beleid ten aanzien van Natte Natuurparels maatregelen maken dat ook in het oostelijk deel van Pompveld vanuit de nagestreefde ecologische waarden noodzaak bestaat tot het wijzigen van de beheertypen aldaar. Daarnaast heeft voortschrijdend inzicht geleid tot wijziging van de inrichting voor enkele percelen in het westelijk deel waarvoor in 2017 reeds wijziging is aangevraagd. In figuur 1 zijn de gebieden waar deze notitie op ziet rood omlijnd en voorzien van een letter.

De voorgestelde inrichting⁶ is gericht op het intern verbinden van Pompveld ten behoeve van migratie voor onder meer Grote modderkruiper, Kleine modderkruiper (*Cobitis taenia*) en Bittervoorn (*Rhodeus amarus*), terwijl tegelijkertijd leefgebied voor deze soorten wordt gecreëerd waar ook andere meer en minder algemene natuurwaarden van kunnen profiteren. Denk bijvoorbeeld aan de Groene glazenmaker (*Aeshna viridis*).

Voorgaande heeft met name betrekking op de watergang die actueel Pompveld in tweeën deelt en naast een barrière voor voornoemde soorten ook zorgt voor een hydrologische tweedeling. De agrarische functie van deze watergang wordt overgenomen door een nieuw aan te leggen watergang oostelijk rond (en aan de oostzijde buiten) het Natura 2000-gebied, waarvoor de benodigde grond inmiddels definitief beschikbaar is gekomen; natuur en commercieel landgebruik worden gescheiden⁷. Dit betekent dat de bedoelde watergang kan worden verondiept en gebruikt kan worden ten behoeve van het intern verbinden van Pompveld. Daar waar dit mogelijk wordt gemaakt, wordt omwille van het zeer beperkte verspreidingsvermogen van met name de Grote modderkruiper voorzien in leefgebied voor deze soorten. Zo wordt het gebruik van de verbinding gemaximaliseerd (deelgebied A; Figuur 1). Aansluitend hierop wordt ten noorden en zuiden van de verbinding ingezet op de ontwikkeling van Krabbenscheervegetaties (deelgebied B; Figuur 1) en wordt het helofytenfilter geoptimaliseerd (deelgebied C; Figuur 1). Dit laatste is nodig om zowel de waterbeschikbaarheid als de kwaliteit van het beschikbare water te optimaliseren⁸. Voorts wordt de passage voor de Grote modderkruiper (Deelgebied A, Figuur 1) aangesloten op de zuidelijke watergang, wat leidt tot gewijzigde inrichting in Deelgebied D en E (Figuur 1).

In deze notitie wordt op basis van de ambities in het Natura 2000-beheerplan en de daartoe voorgestelde inrichting uitgewerkt of de in Natuurbeheerplan 2018 uitgewerkte beheertypen en ambities haalbaar zijn bij de voorgenomen inrichting en zo nee, welke typen wel haalbaar zijn en bijdragen aan het optimaliseren van de kwaliteit en samenhang van Natuurnetwerk Brabant. Het betreft uitsluitend een wijziging van beheer- en ambitietypen en nadrukkelijk géén voorstel voor herbegrenzing van Natuurnetwerk Nederland, dan wel Brabant.

⁶ Verwoord en verbeeld in Crompvoets S, Possen BJHM. 2018. Inrichting verbinding Pompveld en Andelsch broek. N026_T&P_BE2172. Royal HaskoningDHV. Eindhoven. Deze notitie is als bijlage bijgevoegd.

⁷ Een onderbouwing hiervoor is terug te vinden Possen BJHM. 2017. Samenvatting afweging Pompveld & Andelsch Broek. WATBE2172N014F01. Royal HaskoningDHV. Eindhoven. Deze notitie is als bijlage bijgevoegd.

⁸ Verwoord en verbeeld in Crompvoets S. 2018. Inrichting helofytenfilter Pompveld. N025_T&P_BE2172. Royal HaskoningDHV. Eindhoven. Deze notitie is als bijlage bijgevoegd.

Onderstaand worden voornoemde drie deelgebieden achtereenvolgens beschouwd.

Figuur 1 Overzicht beheer- en ambitiekaart Natuurnetwerk Nederland - Pompveld & Andelsch broek. Voor de legenda wordt verwezen naar Natuurbeheerplan 2018 (Provincie Noord-Brabant 2017).

Deelgebied A: verbinding Grote modderkruiper

In deelgebied A wordt, aansluitend bij de ambities uit het Natura 2000-beheerplan, een verbinding gecreëerd ten behoeve van de Grote modderkruiper, Kleine modderkruiper en Bittervoorn. In de actueel aanwezige watergang, die een agrarische functie heeft en stromend water met piekafvoeren kent, wordt zowel als ambitie- als beheertype Beek en Bron (N03.01) nagestreefd. De voorgenomen herinrichting leidt er toe dat de betreffende watergang uit zijn agrarische functie wordt ontheven en uitsluitend een natuurfunctie krijgt. Het realiseren van een verbinding voor voornoemde vissoorten betekent dat een deel van de watergang (deelgebied A) zal worden afgedamd met behulp van gronddammen, waardoor van stroming nauwelijks nog sprake zal zijn. Het leefgebied van de Grote modderkruiper bestaat verder uit nauwelijks stromend water met een goed ontwikkelde (onder)watervegetatie en een relatief dikke sliblaag. Een beeld van vroege verlandingsvegetaties is passend. Dit beeld past niet bij de definitie voor Beek en Bron (N03.01) zoals die volgt uit de Index Natuur en Landschap⁹. Daaruit volgt dat ten minste sprake moet zijn van stroming en dat het zeker niet gaat om verlandingsvegetaties¹⁰. Een wijziging naar beheertype N04.02 (Zoete plas) ligt voor de hand.

⁹ <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/index-natuur-en-landschap/de-index-natuur-en-landschap/natuurtypen/n03-beken-en-bronnen/n03-01-beek-en-bron/>, laatst bezocht 1 oktober 2018.

¹⁰ "Het beheertype Beek en bron omvat bronnen en stromend water (gemiddeld meer dan 10 cm/sec) met bronmos, bronkruid, beekstaartjesmos, waterranonkels, sterrekroossoorten, vederkruiden, waterviolier en enkele fonteinkruiden. De vegetaties zijn erg

In het oosten sluit de verbinding via bestaande sloten aan op de populatie van de Grote modderkruiper oostelijk van de Pompveldse steeg. De actuele beheertypen zijn hier N10.02 (Vochtig hooiland) en N17.05 (Wilgengriend). De ambitietypen zijn gelijk aan de beheertypen, uitgezonderd een strook direct ten zuiden van het Wilgengriend, waar N14.03 (Haagbeuken- en essenbos) is voorzien. Om zowel leefgebied voor juveniele en adulte Grote modderkruipers te kunnen realiseren -het beperkte dispersievermogen indachtig- is ook vergroting van het leefgebied voorzien. De reeds voorziene verhoging van de waterstand zorgt dat dit perceel deels onder water en deels plas-dras komt te staan. Hierdoor kunnen zowel onderwaterplanten als helofyten tot ontwikkeling komen. Door middel van (gefaseerd) beheer is de verhouding tussen beide tot in detail te sturen. Zo ontstaat vóór de oversteek geschikt habitat waar de populatie Grote modderkruipers kan groeien en dichtheden kunnen ontstaan die dispersie in de hand werken. Dit komt het functioneren van de verbinding ten goede. De ambitie- en beheertypen N10.02 (Vochtig hooiland) en N17.05 (Wilgengriend) blijven hiermee haalbaar, voor N14.03 (Haagbeuken- en essenbos) wordt het te nat. Het handhaven van het actuele beheertype (N10.02) als ambitietype ligt voor de hand, zeker omdat het vergroten van het areaal populier -waar hier aan gedacht zou kunnen worden- niet wenselijk is met oog op diens grote capaciteit water te verdampen. Zeker niet in relatie tot de watertekorten die jaarlijks, bij het uitlopen van het blad, acuut optreden, de inlaat van water ten spijt.

De verbinding mondt in het westen uit in de watergang langs het huidige bos. Het actuele beheertype is hier N14.03 (Haagbeuken- en essenbos), waarbij een deel het ambitietype N10.02 (Vochtig hooiland) kent. Dit bos zal deels moeten wijken om leefgebied voor onder meer Grote modderkruiper te creëren dicht bij de nieuw in te richten verbinding, rekening houdend met het beperkte dispersievermogen. Het hier voorziene habitat bestaat uit relatief ondiepe greppels welke aan de noordzijde aansluiten op de bestaande (haaks aangrenzende) watergang. Het bos wordt deels gekapt, oude populieren welke worden gebruikt door de Wielewaal, blijven gehandhaafd. De inrichting en de abiotiek gaat in hoge mate lijken op het gebied dat hier direct ten noorden aan grenst en ook ten behoeve van de Grote modderkruiper wordt geoptimaliseerd. Dit gebied kent actueel het ambitietype N10.02 (Vochtig hooiland) en het beheertype N12.02 (Kruiden- en faunarijk grasland), dat ook in het veld aanwezig is.

Waar populieren blijven, blijft N14.03 (Haagbeuken- en essenbos) uiteraard haalbaar. Een wijziging is hier niet nodig. In het overige deel, waar bos wordt gekapt en leefgebied voor modderkruipers wordt gerealiseerd, is het voorstel om -gelijk aan het oostelijke deel van de verbinding én het gebied direct ten noorden hiervan- het beheer- en ambitietype te wijzigen in N10.02 (Vochtig hooiland). Dit beheertype komt overeen met het actuele beheer en ambitietype aan de overzijde van de nu nog aanwezige watergang langs de Pompveldse steeg.

Deelgebied B: krabbenscheervegetaties

Zowel noordelijk als zuidelijk van de verbinding voor de Grote modderkruiper zoals hierboven toegelicht, wordt de huidige watergang ingericht voor de ontwikkeling van Krabbenscheervegetaties. Om de voor de ontwikkeling van Krabbenscheer (*Stratiotes aloides*) optimale inrichting te bereiken wordt de huidige landbouwsloot verondiept waarna een waterschijf van gemiddeld 1 meter wordt behouden. Hierdoor ontstaat aan beide zijden stilstaand water, waarmee het ambitie-beheertype N03.01 (Beek en Bron), zoals eerder verwoord niet meer haalbaar is. Het voorstel is om zowel het beheer- als het ambitietype te wijzigen in N04.02 (Zoete plas), waaronder ook Krabbenscheervegetaties worden verstaan.

variabel in bedekking, ook binnen één seizoen. Omringend water en zandbanken zonder deze soorten wordt ook tot het beheertype gerekend." en "Langzaam stromende riviertjes in het laagveen en kleigebied behoren tot de beheertypen Zoete plas."

Deelgebied C: helofytenfilter

Het Pompveld is, ook na herinrichting, afhankelijk van aanvoerwater. Tegenwoordig is het immers een peilhorst, wat zoveel wil zeggen dat de waterpeilen beduidend hoger zijn dan de omgeving, waardoor water alleen het gebied wil verlaten. Nabij het inlaatpunt ligt sinds 2005 een helofytenfilter ter verbetering van de waterkwaliteit. Dit rietfilter betreft een doorstroomsysteem met een langere route voor aanvoerwater alvorens dit Pompveld wordt ingelaten. Ondanks dit filter blijkt dat de waterkwaliteit niet altijd voldoet aan de eisen voor de gewenste planten en dieren in het gebied². Om de waterkwaliteit verder te optimaliseren, wordt het helofytenfilter opnieuw ingericht en geoptimaliseerd. Hierbij wordt een zogenoemde “opgevouwen sloot” gerealiseerd⁹. De verblijftijd van het water wordt verlengd door de aanleg van een meer stuurbare watergang en er worden meer verschillende vegetaties ontwikkeld, waardoor uiteindelijk meer nutriënten worden opgenomen. Het inlaatwater wordt schoner.

In het Natuurbeheerplan 2018 is voor het helofytenfilter het beheertype N05.01 (Moeras) opgenomen en als ambitie N10.02 (Vochtig hooiland). Het helofytenfilter is na herinrichting -helaas- nog steeds nodig om het inlaatwater, dat zijn oorsprong kent in landbouwgebied en daarmee dito kwaliteit heeft, geschikt te maken voor de beoogde natuurkwaliteit in Pompveld. Dit maakt feitelijk dat er géén zicht is op het gebruik van dit gebied als grasland, zoals beoogd met het ambitietype (N10.02 Vochtig hooiland). Het voorstel is om het actuele beheertype N05.01 (Moeras) als beheertype te handhaven en als ambitietype op te nemen.

Deelgebied D

In dit deelgebied was compensatie van bos voorzien dat moest wijken ten behoeve van de ontwikkeling van gevarieerd en structuurrijk grasland voor de Grote modderkruiper en Waterspitsmuis. Onder de Wet natuurbescherming geldt géén compensatieplicht meer voor bos, indien dit wordt gekapt voortvloeiend uit een in een goedgekeurd beheerplan beschreven maatregel. Dit is hier het geval. Omdat het in principe onwenselijk is met het oog op de voor het gebied relevante soorten, wordt voorgesteld om het areaal gevarieerd en structuurrijk grasland niet te verkleinen en de boscompensatie te laten vervallen. Voorgesteld worden beheertype Kruiden- en faunairijk grasland (N12.02) en het ambitietype Vochtig hooiland (N10.02).

Deelgebied E

De verbinding voor de Grote modderkruiper (Deelgebied A) sluit in het definitieve plan aan op de zuidelijke watergang, waar deze aansluiting op de noordelijke watergang was voorzien. Sindsdien is de bestaande populatie van Grote modderkruiper, Kleine modderkruiper en Bittervoorn door middel van gebiedsdekkend veldonderzoek in detail in kaart gebracht en is gebleken dat een aansluiting op de zuidelijke watergang beter aansluit bij de bestaande populatie, terwijl de aansluiting op deelgebied A ook minder technische ingrepen in het gebied vraagt. Dit hangt samen met het uit landbouwkundig gebruik ontheffen van de centrale watergang (deelgebieden A en B).

Het bos aan de noordzijde kan hierdoor worden gehandhaafd, wat vanuit cultuurhistorisch perspectief wenselijk is. Voor de zuidzijde wordt voorgesteld om het Vochtig bos met productie (N16.04) om te zetten in Vochtig hooiland (N10.02). Zo wordt aangesloten op het Vochtig hooiland dat zich nu op tussenliggende percelen en oostelijk van de Pompveldse steeg bevindt en ontstaat een mozaïek van Vochtig hooiland, Kruiden- en faunairijk grasland (N12.02) en Nat schraalland (N10.01) waarin de Waterspitsmuis optimaal geschikt leefgebied vindt en voor onder meer Grote modderkruiper geschikte watergangen optimaal tot ontwikkeling kunnen komen. Hoewel ter plaatse geen recent bodemonderzoek is uitgevoerd, laat de aanwezigheid van Nat schraalland (ontstaan na beperkte maaiveldverlaging) zien dat met relatief beperkte ingrepen schrale vegetaties zeker tot de mogelijkheden behoren.

Zo ontstaat een “strook” kruidenrijke vegetatie die zich uitstrekt van het oosten tot het westen van Pompveld en daar naadloos aansluit op Andelsch broek, waar ook schrale en kruidenrijke vegetaties zijn voorzien. Langs deze weg kunnen voornoemde soorten -al dan niet op termijn - aansluiten op de Ecologische verbindingzone westelijk van Andelsch broek en zo de Kornsche Boezem bereiken.

Samengevat

Op basis van het inrichtingsplan voor Pompveld en Andelsch broek zoals dat actueel voor ligt^{7,8,9}, dat beoogt een bijdrage te leveren aan de kwaliteit en samenhang van het Natuurnetwerk Brabant en het behalen van voor Natura 2000-gebied Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem geformuleerde instandhoudingsdoelstellingen, ontstaan abiotische condities die aanleiding geven tot het wijzigen van in Natuurbeheerplan 2018 vastgelegde ambitie- en beheertypen. Deze wijzigingen zijn samengevat in tabel 1.

Tabel Voorgestelde wijzigingen beheer- en ambitietypen

Deelgebied	Natuurbeheerplan 2018	Voorgestelde wijziging
A. Verbinding Grote modderkruiper	<p>Beheertype Watergang: N03.01 Beek en Bron West: N14.03 Haagbeuken- en essenbos Oost: N10.02 Vochtig hooiland en N17.05 Wilgengriend</p> <p>Ambitietype Watergang: N03.01 Beek en Bron West: N14.03 Haagbeuken- en essenbos en N10.02 Vochtig hooiland Oost: N10.02 Vochtig hooiland en N17.05 Wilgengriend en N14.03 Haagbeuken- en essenbos</p>	<p>Beheertype Watergang: N04.02 Zoete plas West: N14.03 Haagbeuken- en essenbos en N10.02 Vochtig hooiland Oost: N10.02 Vochtig hooiland en N17.05 Wilgengriend</p> <p>Ambitietype Watergang: N04.02 Zoete plas West: N14.03 Haagbeuken- en essenbos en N10.02 Vochtig hooiland Oost: N10.02 Vochtig hooiland en N17.05 Wilgengriend</p>
B. Krabbenscheervegetaties	<p>Beheertype N03.01 Beek en Bron</p> <p>Ambitietype N03.01 Beek en Bron</p>	<p>Beheertype N04.02 Zoete plas</p> <p>Ambitietype N04.02 Zoete plas</p>
C. Helofytenfilter	<p>Beheertype N05.01 Moeras</p> <p>Ambitietype N10.02 Vochtig hooiland</p>	<p>Beheertype N05.01 Moeras</p> <p>Ambitietype N05.01 Moeras</p>
D.	<p>Beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland</p> <p>Ambitietype N10.02 Vochtig hooiland</p>	<p>Beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland</p> <p>Ambitietype N10.02 Vochtig hooiland</p>

Deelgebied	Natuurbeheerplan 2018	Voorgestelde wijziging
E.	<p>Beheertype Noord: N16.04 Vochtig bos met productie Zuid: N16.04 Vochtig bos met productie</p> <p>Ambitietype Noord: N10.02 Vochtig hooiland Zuid: N14.03 Haagbeuken- en essenbos</p>	<p>Beheertype Noord: N14.03 Haagbeuken- en essenbos Zuid: Vochtig hooiland (N10.02)</p> <p>Ambitietype Noord: N14.03 Haagbeuken- en essenbos Zuid: Vochtig hooiland (N10.02)</p>